

Kurzus kódja: BBN FLM-403:62

Kurzus címe: Variációk westernre 3.: A westernfilm regionális változatai az Egyesült Államokon kívül

Tanár neve: Benke Attila

Kurzus időpontja, helye: csütörtök 15 30-17 00, -135

Kurzus típusa: szeminárium

Kurzus leírása: A western alapvetően a XIX. század amerikai történelméhez, az Egyesült Államok stabilizálódásához, Észak- és Közép-Amerika „civilizálatlan” területeinek meghódításához, illetve ehhez az átmeneti állapothoz kötődik. A westernnek az évtizedek során tradicionális formái, alműfajai alakultak ki, történettípusai, és ikonográfiája, motívumai, cselekményvariációi mintegy toposzokká váltak, melyre az Egyesült Államokbeli és azon kívüli filmtörténetekben is számos alkotó reflektált. Az Egyesült Államokban (Hollywoodban) például a tradicionális forma kialakulásával párhuzamosan jött létre egy alternatív műfajvariáns, mely tulajdonképpen a klasszikus westernműfaj és az amerikai mítoszok / identitás revíziójaként fogható fel. Az Egyesült Államokon kívül a hatvanas évek környékén megszületett az italowestern, melynek alkotói a tradicionális amerikai westernekkel helyezkedtek szembe, és készítettek forradalmi témájú filmeket a klasszikus Vadnyugat szabályrendszerének kiforgatásával, a korszak újbaloldali mozgalmaira, a terrorizmusra vagy a „Harmadik Világ” kizsákmányolására reagálva. Ezzel párhuzamosan virágzott az NSZK és NDK „Indianerfilm”, mely a tradicionális westernekben elnyomott és ellenséggként bemutatott amerikai indiánokat tette főszereplővé, reflektálva a kettészakadt Németország jelenjére. S ez a tendencia figyelhető meg más régiók filmművészetében is: a Szovjetunióban készültek az italowesternek nyomdokain járó, ideologizáló „vörös westernek”; néhány magyar rendező az olasz vadnyugati filmek kliséit felhasználva adaptálta magyar történelmi közegbe a western cselekménymotívumait a mindenkori Magyarország jelenjére reflektálva; Indiában („Bollywood”-ban) megszületett a „curry western”. A kurzus célja bemutatni, hogy ezt a speciálisan amerikainak tartott műfajt hol, miért és hogyan adaptálták az Egyesült Államokon kívül. A műfaj tradicionális vagy alternatív / szubverzív változatát használják-e adott régióban? Illetve az olasz filmek sikere utáni időszakban kérdés, hogy az amerikai western vagy az italowestern a filmek hivatkozási alapja? A kurzus fő állítása, hogy a western kiváltképp alkalmasnak bizonyult politikai parabolákhoz. Az elemzés során ideológiakritikai megközelítést használunk, és azt vizsgáljuk, milyen társadalmi, politikai, kulturális háttére van a western felhasználásának adott régióban. Sorvezetőnk a műfaj három, jellegzetes cselekménytípusa, melyeket a „Variációk westernre 2” című kurzus már megvizsgált az előző félévben hollywoodi kontextusban: a klasszikus „town-tamer” (város-felszabadító) változat, az indiánwestern és a bosszútematika. A kurzus zárásaképp pedig kitekintünk a délkelet-ázsiai régió westernnel rokon harcművészeti filmjeire, melyek mind az amerikai, mind az olasz westernekből vettek át elemeket.

1. Bevezetés: a western és a műfaj Egyesült Államokon kívüli alkalmazhatóságának kérdései

A tradicionális western fogalma és típusai. Az amerikai western kulturális és társadalmi háttére. Western és mítosz: Will Wright. André Bazin, John G. Cawelti, Jim Kitses, Philip French, Robert B. Ray a westernről. Westernek és „álcázott western”-ek.

Kötelező film: Kristian Levring: *A Megváltás* (The Salvation, 2014)

Ajánlott filmek: Idegen a vadnyugaton (1953), Honfoglalók (1923), Hatosfogat (1939), Rio Bravo (1959), Nevada Smith (1966).

2. Az tradicionális western alternatívái

Párhuzamos trendek. Western és ideológiák. A western parabolikus

természetéről. John H. Lenihan, David A. Cook és Barry Langford a western allegorikus jellegéről. Társadalmi változás és identitáskrizis.
Kötelező film: Clint Eastwood: *Nincs bocsánat* (Unforgiven, 1992)
Ajánlott film: *The Massacre* (1912), *Törvény és rend* (1932), *Délidő* (1952), *A törvény éber őre* (1969), *Meek's Cutoff* (2010)

3. Az olasz western 1. – Az RSA-filmek

Az olasz western kulturális, társadalmi és politikai háttéréről. Az olasz western kialakulása és alműfajai: Christopher Frayling, Austin Fisher, Kevin Grant elméletei az olasz westernekről. Az RSA (Repressive State Apparatus) westernek és az Insurgency Plot (Felkelő-cselekmény). A műfaji revizionizmus kérdései.

Kötelező film: Sergio Corbucci: *Django* (1966)

Ajánlott film: *Pár dollárral többért* (1965), *A nagy leszámolás* (1966), *Szemtől szemben* (1967), *A harag napjai* (1967), *A bosszú lovasa* (1967), *Django Kill!* (1967), *Requiescant* (1967), *A hatalom ára* (1969), *Keoma* (1976)

4. Az olasz western 2. – A Felkelő-cselekmény

Austin Fisher és Kevin Grant: politikai parabola és revizionizmus. A mexikói forradalom használata és okai.

Kötelező film: Damiano Damiani: *Ki tudja?* (El Chunchu, quien sabe?, 1966)

Ajánlott filmek: *A zsoldos* (1968), *Tepepa* (1968), *Ötfős hadsereg* (1969), *Egy kincskereső Mexikóban* (1970), *Egy marék dinamit* (1971), *Kötél és arany* (1973)

5. Az olasz western 3. – Poszt-westernek

Vígjátékok, hibridek, mutációk, manierizmus. Az olasz westernek olasz változatairól. Az olasz western hanyatlásáról és társadalmi-politikai okairól.

Kötelező film: Lucio Fulci: *Az Apokalipszis négy lovasa* (1975)

Ajánlott filmek: *Lo straniero di silenzio* (1968) *A pirinyó, a behemót és a jófiú* (1969), *Az ördög jobb és bal keze* (1971), *Nevem: Senki* (1973) *Keoma* (1976), *California* (1977), *Mannaja* (1977)

6. A német nyelvterületek westernje 1.: NSZK és Ausztria

NSZK és osztrák variációk. Az indián szerepe a nyugati és a keleti blokkban. Pozitív indiánkép: tradíció vs. revízió.

Kötelező film: Harald Reinl: *Winnetou* (1963)

Ajánlott filmek: *Der Kaiser von Kalifornien* (1936), *Az Ezüst-tó kincse* (1962), *A sötét völgy* (2014)

7. A német nyelvterületek westernje 2.: NDK és a DEFA Indianerfilm

NDK variációk. Az indián szerepe a nyugati és a keleti blokkban. Pozitív indiánkép: tradíció vs. revízió. Szórakoztatás versus politikai propaganda.

Kötelező film: Josef Mach: *A nagy medve fiai* (Die Söhne der großen Bäarin, 1966)

Ajánlott film: *Osceola* (1971), *Vadölő* (1967), *Fehér farkasok* (1969), *Osceola* (1971), *Apacsok* (1973), *Ulzana* (1974)

8. Az „eastern”

„Westernek” Kelet-Európában: a szovjet, a magyar és a román easternek. Amerikai kontra olasz western. A magyar western problémája Király Jenő szerint. Politikai parabola versus műfajfilm.

Kötelező film: Hajdu Szabolcs: *Délibáb* (2014)

Ajánlott filmek: *Ördöglovas* (1943), *Limonádé Joe* (1964), *Neulovimye mstiteli* (1966), *A sivatag fehér napja* (1970), *Dauria* (1971), *Hajdúk* (1974), *Talpak alatt fútyúl a szél* (1976), *A trombitás* (1978), *Rosszemberek* (1979), *Aferim!* (2015)

9. Western Ausztráliában

Az ausztrál Outback mint Vadnyugat (Frontier). Karaktertípusok. Olasz vs. amerikai hatás. „Meat pie western”: bushranger-filmek és exploitation.

Kötelező film: John Hillcoat: *Az ajánlat* (The Proposition, 2005)

Ajánlott film: Mad Dog Morgan (1976), A vadon törvénye (1982), Mad Max 2 (1985), Ned Kelly (2004), Ausztrália (2008), Az út (2009), Red Hill (2011), Országúti bosszú (2014).

10. Indiai westernek

Bollywood és Hollywood. Masala és kulturális mimikri. Az olasz hatás. „Curry western”. India múltja és jelene.

Kötelező film: Ramesh Sippy: *Sholay* (1975)

Ajánlott filmek: Mosagaalaku Mosagaadu (1970), Adima Changala (1971), Ganga (1972), Thazhvaram (1990), Lagaan (2001), Takkari Donga (2002), Quick Gun Murugun (2009), Irumbukkottai Murattu Singam (2010)

11. „Álcázott westernek” 1.: a japán szamurájfilm

Jidai-geki és chambara eiga. Szamuráj versus ronin: a szamuráj és a ronin mint magányos fegyverforgató. A Vadnyugat meghódítása versus Meiji-restauráció. A japán nemzeti karakter és kultúra.

Kötelező film: Lee Sang-il: *Nincs bocsánat* (Yurusarezaru mono, 2013)

Ajánlott filmek: A testőr (1961), Sanjuro (1962), Onibaba (1964), Harakiri (1965), A végzet kardja (1966), Zatoichi (2003), Sukiyaki Western Django (2007).

12. „Álcázott westernek” 2.: a whu-xia és a kung-fu film

Kína, Tajvan, Hongkong és a filmipar. Harcművészeti filmek tradíciója. Magányos hős a távol-keleti kultúrában. Western kortárs közegben. Az ököl mint pisztoly. Hongkong, Tajvan és Kína problémája.

Kötelező film: Chang Che: *A félkarú kardforgató* (Dubei dao, 1967)

Ajánlott filmek: Egy csipetnyi Zen (1969), A sárkány útja (1972), Részeges karatemester (1978), Volt egyszer egy Kína (1991), Tigris és sárkány (2000), Hős (2002), Ip-man (2008), A nagymester (2013), Pengék testvérisége (2014).

13. Összefoglalás

Kitekintés: Latin-Amerika. Heroic Bloodshed. A kortárs közeg problémája. Rendőrfilm és posztapokaliptikus sci-fik. Westernszerű filmek.

Ajánlott filmek: O Cangaceiro (1953), Isten és Ördög a Nap földjén (1964), Antonio des Mortes (1969), El Topo (1971), Egy szebb holnap (1986), A bérnyilkos (1989), Hard Boiled (1992), Full Contact (1992), Szigorúan piszkos ügyek (2002), Drogháború (2012).

Kurzus teljesítésének követelményei: Legfeljebb 3 hiányzás (a 10 percnél több késés is hiányzásnak számít!)
Félé végi teszt
Minimum 10-12000 karakteres esszé megadott témában

Kötelező / ajánlott filmek: Kötelező filmek:

1. Kristian Levring: *A Megváltás* (The Salvation, 2014)
2. Clint Eastwood: *Nincs bocsánat* (Unforgiven, 1992)
3. Sergio Corbucci: *Django* (1966)
4. Damiano Damiani: *Ki tudja?* (El Chunchu, quien sabe?, 1966)
5. Lucio Fulci: *Az Apokalipszis négy lovasa* (1975)
6. Harald Reinl: *Winnetou* (1963)
7. Josef Mach: *A nagy medve fiai* (Die Söhne der großen Bäarin, 1966)
8. Hajdu Szabolcs: *Délibáb* (2014)
9. John Hillcoat: *Az ajánlat* (The Proposition, 2005)
10. Ramesh Sippy: *Sholay* (1975)
11. Lee Sang-il: *Nincs bocsánat* (Yurusarezaru mono, 2013)
12. Chang Che: *A félkarú kardforgató* (Dubei dao, 1967)

Kötelező / ajánlott irodalom: Kötelező olvasmányok:

1. Berkes Ildikó: Western - japán, olasz, amerikai módra. *Filmkultúra* XXII. (1986) no. 8. pp. 13-26.
2. Dika, Vera: An East German Indianerfilm: the bear in sheep's clothing. *Jump Cut* (2008) <http://www.ejumpcut.org/archive/jc50.2008/Dika-indianer/> (utolsó letöltés dátuma: 2015-05-13)
3. Király Jenő: Apropó western... A magyar kalandfilm problémái. In:

- Király Jenő (ed.): *Film és szórakozás*. Budapest: MOKÉP–MFIFA, 1981. pp. 155–212.
4. Nevelős Zoltán: Rosszak és csúfak. *Eurowestern. Filmvilág* (2004) no. 7. pp. 26–31.
 5. Rajinder Kumar Dudrah: Bollywood és Hollywood között, s azon túl. *Metropolis* (2007) no. 1. pp. 52-68.
 6. Varró Attila: A szívárványon túl. Ausztrál vadnyugat. *Filmvilág* (2009) no. 2. pp. 21-24.

Ajánlott olvasmányok:

Berliner, Todd: *Hollywood Incoherent. Narration in Seventies Cinema*. Austin: University of Texas Press, 2010. pp. 90-118.
Cawelti, John G.: *Chinatown and Generic Transformation in Recent American Films*. In: Grant, Barry Keith (ed.): *Film Genre Reader III*. Austin: University of Texas Press, 2003. pp. 243-262.

Az amerikai western és háttere:

Bazin, André: *A western avagy a par excellence amerikai filmművészet*. In: Balogh Gyöngyi (szerk.): *Kommunikációelméleti szöveggyűjtemény III.: Tömegfilm*. Budapest: Tankönyvkiadó Vállalat, 1979. pp. 103-109.
Bazin, André: *A western fejlődése*. In: Király Jenő (szerk.): *Film és szórakozás*. Budapest: MOKÉP - Magyar Filmtudomány Intézet és Filmarchívum, 1981. pp. 146-154.
Benke Attila: *Vadnyugat jelen időben. A western mint parabola*. *Filmvilág* (2015) no. 2. pp. 4-10.
Benke Attila: *Legendák revíziója. Adalékok Király Jenő westernelméletéhez*. *Metropolis* (2013) no. 4. pp. 52-66.
Berkes Ildikó: *A western*. Budapest: Gondolat, 1986.
Cawelti, John G.: *Six-Gun Mystique*. Második kiadás. Bowling Green, Ohio: Bowling Green State University Press, 1984.
Gallagher, Tag: *Shoot-Out and the Genre Corral: Problems in the „Evolution” of the Western*. In: Grant, Barry Keith (ed.): *Film Genre Reader III*. Austin: University of Texas Press, 2003. pp. 262-277.
Hahner Péter: *Hatlövetű történelem. Western: legendák és tények*. *Filmvilág* (2004) no. 5. pp. 30-37.
Király Jenő: *A film szimbolikája III. A kalandfilm formái 1*. Budapest – Kaposvár: Kaposvári Egyetem Művészeti Kar Mozgóképkultúra Tanszék – Magyar Televízió Zrt., 2010. pp. 264-285; 308-347.
Kitses Jim – Rickman, Gregg (ed.): *The Western Reader*. New York: Limelight Editions, 1998.
Kovács Patrik: *Egybegyűrt kánonok – A neowestern 1-2*. Prizma Online. <http://prizmafolyoirat.com/2012/02/06/kovacs-patrik-egybegyurt-kanonok-a-neowestern-1/>; <http://prizmafolyoirat.com/2012/02/10/kovacs-patrik-egybegyurt-kanonok-a-neowestern-2/>
Lenihan, John H.: *Showdown. Confronting Modern America in the Western Film*. Urbana – Chicago: University of Illinois Press, 1985.
McGee, Patrick: *From Shane to Kill Bill: Rethinking the Western*. Oxford – Malden: Blackwell Publishing, 2007.
McVeigh, Stephen: *The American Western*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007.
Schatz, Thomas: *Hollywood Genres: Formulas, Filmmaking, and the Studio System*. New York: Random House, 1981. pp. 45-80.
Schatz, Thomas: *The Western*. In: Gehring, Wes D.: *Handbook of American Film Genres*. Greenwood Press, 1988. pp. 25-46.
Slotkin, Richard: *Gunfighter Nation: The Myth of Frontier in Twentieth Century America*. New York: Atheneum, 1992.
Warshaw, Robert: *Movie Chronicle: The Westerner*.

<http://www.csus.edu/indiv/c/craftg/HistHRS%20169/Warshow.pdf> (utolsó letöltés dátuma: 2014-07-30)

Wright, William: *Six-guns and Society: a Structural Study of the Myth*. Berkley, Los Angeles, London: University of California Press, 1975.

Az olasz és a német western:

Cox, Alex: *10,000 Ways to Die: A Director's Take on the Spaghetti Western*. Harpenden: Oldcastle Books, 2009.

Fisher, Austin: *Radical Frontiers in the Spaghetti Western. Politics, Violence and Popular Italian Cinema*. New York, London: I. B. Tauris, 2011-2014.

Frayling, Christopher: *Spaghetti Westerns. Cowboys and Europeans from Karl May to Sergio Leone*. New York, London: I. B. Tauris, 2006.

Grant, Kevin: *Any Gun Can Play. The Essential Guide to Euro-Westerns*. Farleigh: FAB Press, 2011.

Heiduschke, Sebastian: *East German Cinema. DEFA and Film History*. New York: Palgrave Macmillan, 2013.

Hoberman, J.: *When Westerns Were Un-American* <http://www.nybooks.com/blogs/nyrblog/2012/jun/01/when-westerns-wereun-american/>

Hughes, Howard: *Once Upon a Time in the Italian West. The Filmgoers Guide to Spaghetti Westerns*. London, New York: I. B. Tauris, 2004.

Turcsányi Sándor: A Sólyom nyomában. Német demokratikus indiánfilmek. *Filmvilág* (1991) no. 8. pp. 24-27.

A magyar eastern:

Benke Attila: Vadnyugat, Vadkelet. A „magyar western” és Hajdu Szabolcs Délibábjának problémája <http://www.prae.hu/article/7912-vadnyugat-vadkelet/> (utolsó letöltés: 2015-04-01)

Bódy Gábor: A hét végvári vitéz. In: Zalán Vince (ed.): Bódy Gábor: *Egybegyűjtött filmművészeti írások 1*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2006. pp. 211-213.

Ember Marianne: Műfaji szabály és történelmi igazság. Szomjas György: *Rosszemberek. Filmkultúra* (1979) no. 3. <http://www.filmkultura.hu/regi/2008/articles/films/rosszemberek.hu.html> (utolsó letöltés dátuma: 2015-05-13).

Móricz Zsigmond: *Barbárok*. <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/human/szepirod/magyar/moricz/barbarok.hun> (utolsó letöltés dátuma: 2015-05-13)

Ausztrália:

Muir, Kenneth: *Bushrangers. The Story of Australia's Wild Colonial Boys*. Sydney: Trocadero Publishing, 2013.

Teo, Hsu-Ming – White, Richard (eds.): *Cultural History in Australia*. Sydney: UNSW Press, 2003.

West, Barbara A. – Murphy, Frances T.: *A Brief History of Australia*. New York: Infobase Publishing, 2010.

India és Bollywood:

Banker, Ashok: *The Pocket Essentials. Bollywood*. Harpenden: Pocket Essentials, 2001.

Bose, Derek: *Brand Bollywood. A New Global Entertainment Order*. New Delhi – London: SAGE Publications, 2006.

Ganti, Tejaswini: *Bollywood. A Guidebook to Popular Hindi Cinema*. New York – London: Routledge, 2004.

Metropolis (2007). no. 1. „Bollywood”

Sen, Amartya: *The Argumentative Indian. Writings on Indian History, Culture and Identity*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2005.

A japán szamurájfilm:

Berkes Ildikó – Nemes Károly: *A japán film világa*. Budapest: Magyar Filmintézet, 1997.

Galloway, Patrick: *Stray Dogs & Lone Wolves: The Samurai Film Handbook*.

Berkeley: Stone Bridge P., 2005.
Galloway, Patrick: *Warring Clans, Flashing Blades: A Samurai Film Companion*. Berkeley: Stone Bridge P., 2009.
Géczi Zoltán: Az acéltól a szellemig. Kardforgatók Kurosawa árnyékában. *Filmvilág* (2010) no. 6 pp. 28-32.
Hillenbrand, Margaret: *Of Myths and Men: Better Luck Tomorrow and the Mainstreaming of Asian America*
Kubiszyn Viktor: A sokk esztétikája. X-generáció: Miike Takashi. *Filmvilág* (2003) no. 10. pp. 30-35.
Keough, Kyle: *Cowboys and Shoguns: The American Western, Japanese Jidaigeki, and Cross-Cultural Exchange*. Senior Honors Project. Paper 106 (2008).
Richie, Donald: *Japanese Cinema: Film Style and National Character*. New York: Anchor Books, 1971.
Silver, Alain: *The Samurai Film*. New York: Overlook Press, 1977.
Varró Attila: A háromarcú filmes. Kitano Takeshi. In: Zalán Vince (ed.): *Filmrendezőportrék*. Budapest, Osiris, 2003. pp. 353–369.

Hongkongi harcművészeti filmek:

Gina Marchetti – Tan See Kam (eds.): *Hong Kong Film, Hollywood and New Global Cinema*. London – New York: Routledge, 2007.
L I Cheuk-To: A populáris film Hongkongban. In: Nowell-Smith, Geoffrey (ed.): *Oxford Filmenciklopédia*. Budapest: Glória, 1998. pp. 735–742
MaryEllen Higgins – Rita Keresztesi – Dayna Oscherwitz (eds.): *The Western in the Global South*. New York: Routledge, 2015.
